ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 102, Mart 2020, s. 254-262

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.40479>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
9.01.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.03.2020

Dr. Öğr. Üyesi Asiye ÇELENLİOĞLU

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
Arapça Öğretmenliği Programı
acelenlioglu@fsm.edu.tr

ASVÂNÎ’NİN YAKUPYAN APARTMANI ADLI ROMANINDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

Öz

Modern Mısır edebiyatında siyasî atmosferin gölgesinde şekillenen sosyal hayatı, dönemin başat tipleriyle kurguladığı romanlarla okuyucuya yansıtan toplumcu gerçekçi yazarlardan biri olan Asvânî, Yakupyan Apartmanı adlı romanında, 1952 Devrimi sonrası Mısır’ın değişen yapısına rağmen, değişmeyen gerçeklerine vurgu yapar. Yazar, Körfez krizinin yaşandığı doksanlı yıllarda, devrim öncesi toprak ağaları ve yabancı sermaye sahiplerinin ikamet yeri olan Yakupyân Apartmanının devrim sonrası el değiştiren sahipleriyle, siyasî ve sosyal hayattaki kazanımlara dikkat çekerken, okuyucuyu, temelde değişmeyen gerçeklerle yüzleşmeye davet eder. Yazar, daire sahipleri ya da kiracılarla çatı katı sakinlerinden oluşan binada, Mısır toplum hayatının bir minyatürünü oluştururken, farklı tabakadan insanların yaşamlarını okuyucuya yansıtma imkânı bulur. Geçmişe işaretle geleceği inşa etmeye çalışan yazarın söz konusu romanı, toplum hareketine kazandırdığı ivme ile Arap Baharı’nın düşünsel yapı taşlarından biri sayılır.

Anahtar kelimeler: Mısır, Edebiyat, Asvânî, Sosyal, Eleştiri

SOCIAL CRITICISM IN THE ASWANY'S THE YACOUBIAN BUILDING

Abstract

Aswany who is the author written in the modern Egyptian literature inspired by the facts of the social and political processes through the country, emphasizes the unchanging facts, despite the changing political structure of Egypt after the 1952 Revolution in his novel. The author invites the reader to confront essentially unchanging facts while drawing attention to political and social achievements with the post-revolutionary owners of the Yacoubian Apartment, landowners and foreign capital owners, in the nineties when the Gulf crisis was experienced. The author has influenced the thought structure of the Egyptian Spring. The novel, which tries to build the future with a mark on the past, is considered to be one of the intellectual origin of the Arabian Spring with the acceleration it has gave to the social movement.

Keywords: Egypt, Edebiyat, Aswany, Social, Criticism

Giriş

Mısır'ın 1789 yılında Napolyon'un istilasıyla başlayan Batılılaşma süreci edebiyatta da yankı uyandırmış, yapılan çeviriler sonucu Batılı form ve kalıplarla tanışan sanatçılar modern edebiyatın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yenileşme döneminde dünya edebiyatlarıyla benzer bir süreç geçiren Modern Mısır Edebiyatı, ülkenin içinden geçtiği süreçlere paralel olarak Klasizm ve Romantizm'den sonra gerçekçi roman tarzında verdiği ürünlerle toplumsal yapıya ayna tutmuştur (Aselî, 1995:37).¹

Mısır edebiyatında gerçekçi romanlar siyasî hayatın gölgesinde şekillenen sosyal hayatı yorumlarken tarihî gerçeklere mutabık kalmış, konu edindikleri dönemin sorunsalını, dönemin başat tipleriyle hikâyeleştirmişlerdir. Bunlar arasından öne çıkan Abdurrahman eş-Şarkâvî ve Necîp Mahfûz 1917 yılından devrim sonrası kurumsal yapının oluştuğu 1960'lı yıllara kadar, tabakalaşma, köylü-kentli çatışması, ahlâkî değerler ve normlar, inanç sistemi ekseninde inceledikleri toplumsal yapıyı romanlarına yansıtmışlardır (Çelenlioğlu, 2017:1-21).

Siyasî gündemin değişen çizgileri toplumsal yaşamı da dönüştürürken bu değişimden esinlenerek yazdığı kısa hikâye ve romanların yanı sıra, Mısır sosyal ve siyasî hayatını sorunsallaştırdığı makaleleriyle de gündem oluşturan Alâ el-Asvânî², Mısır Arap Baharı'nın düşünsel mimarlarından (Asvani, 2016).

¹ Mısır edebiyatında romanın etkisinde kaldığı akımlar ve romanların genel konuları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Allen, 1982: 46-52).

² Alâ Abbas el-Asvânî 26 Mayıs 1957 yılında Kahire'de eğitimli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası edebiyatçı olan Abbas el-Asvânî, klâsik Arap edebiyatında kısa hikâye yerini tutan "makâme" tarzı eserleriyle tanınmış Yüksek Duvarlar adlı romanıyla devlet ödülü almıştır. Asvânî kendisini yazı yazmaya teşvik eden babasını ilk öğretmeni olarak kabul eder. Onun büyük kütüphanesinden istifade etme imkânına sahip olduğu gibi arkadaşları olan İhsan Abdulkuddus, Abdurrahmân eş-Şarkâvî, Hasan Fuad gibi Mısır fikir ve edebiyatında önemli yer tutan şahsiyetlerin meclisinde bulunmuş, bu da fikir hayatının şekillenmesinde etkili olmuştur. Yazarla yaptığımız yazışmalar neticesinde hayatı hakkında elde ettiğimiz malumat şu şekildedir: Temel eğitimi Kahire'de Fransız Lisesi'nde tamamlayan Asvânî 1980 yılında Kahire Üniversitesi Dış Hekimliği bölümünden mezun olur. 1985 yılında Chicago Illinois Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi tamamlar. Bu üniversitede ilmi araştırma ve ilmi düşünce tekniklerini öğrenmesi Asvânî'ye göre hayatının dönüm noktası olmuştur. Madrid'de İspanyol edebiyatı okuyan

İmâratu Yakûpyân (Yakupyan Apartmanı) adlı roman Modern Mısır edebiyatında toplumu sosyal ve siyasî zeminde değerlendiren toplumcu gerçekçi eserlerin bir halkasıdır. 1952 Devrimi sonrası toplumsal kazanımlar ya da kayıpların mirası üzerine 1990'lı yılları analiz eden roman yayınlandığı dönemde çok ses getirmiş, çeşitli dillere çevrildiği gibi sinema ve diziye de uyarlanmıştır.

Asıl mesleği diş hekimliği olan yazar, Yakûpyân Apartmanı'nda bulunan muayenehanesi velesiyle gözlemlemeye fırsat bulduğu insanlardan oluşan zengin karakter kadrosuyla kaleme aldığı eserinde; Körfez Krizi'nin yaşandığı 1990'lı yıllarda toplumsal yapıyı mercek altına alır.

Roman, apartmanda meskûn ev ya da iş yeri sahibi insanların çoğu zaman birbirleriyle kesişen hikâyelerinden oluşur. Bina, Mısır'daki Ermeni cemaatinin milyoner iş adamı Agop Yakûpyân tarafından 1934 yılında Süleyman Paşa semtinde yaptırılmıştır. On kat yüksekliğindeki klâsik Avrupa stilinde inşa edilen, balkonları heykellerle donatılmış, doğal mermerden sütunları, basamakları ve holleriyle göz dolduran yapı, bakanların, toprak ağalarının yabancı fabrikatörler ve Yahudi milyonerlerin ikamet yeri olmuştur (el-Asvânî, 2005:21).

Kapıcı ailesine tahsis edilmiş iki odanın bulunduğu geniş çatı katında her bir daireye ait çamaşır odası, ardiye, köpekler için barınak ya da kiler gibi muhtelif amaçlarla kullanabilecek 4 metrekairelik 50 oda mevcuttur. (el-Asvânî, 2005:22)

Devrim sonrası yabancılar Mısır'dan göç etmeye başlayınca boşalan dairelere devrimci subaylar yerleşmiş, subay eşleri çatıdaki demir odaları uşak, aşçı ya da hizmetçilerine tahsis etmişlerdir. Köy kökenli bazı subay eşlerinin burada hayvan beslediği de görülmüştür (el-Asvânî, 2005:22).

el-İnfîthâh³ (Açık Kapı Siyaseti) döneminde varlıklı kesim, çarşı bölgesini terk ederek el-Mühendisyyen ve Nasr gibi yeni oluşan yerleşim birimlerine taşınmış, bir kısmı dairesini satar-ken bir kısmı bu dairelerde oğullarına büro ve muayenehane açmış, diğer bir kısmı da mobilyalı olarak Arap turistlere kiralamıştır.

Son kâhya ve hizmetkârların demir odaları para karşılığı kırsal kesimden gelen yeni yoksul göçmenlere ya da işçilere kiralaması sonucu zamanla binayla ilişkisi kesilen çatı katı yeni bir

yazar Fransızca ve İngilizce'nin yanı sıra İspanyolca'ya da hâkim olur. Edebî hayatına hobi olarak sürdüren yazar diş hekimliğinden geçimini kazanmaktadır. Muhtelif gazete ve dergide edebiyat alanındaki yazıların yanı sıra haftalık ve aylık siyasî makaleleriyle Mısır devriminde etkili olmuştur. Makaleleri New York Times, Independent gibi yabancı dergi ve gazetelerde de tercüme edilmek suretiyle yayınlandığı gibi La Republica, Financial Times ve Univatir gibi gazeteler makale yazması için kendisiyle anlaşmıştır. 1998 yılından beri, seçkin edebî ürünlerin konuşulduğu, Mısır'ın toplumsal, siyasî ve kültürel sorunlarının tartışıldığı konferanslar düzenlenmektedir. Muhtelif yaşlarda farklı siyasî görüşten okuyucularla buluşma noktası olan bu konferanslar, Mısır devrimine sağladığı katkı yanında yetenekli şahsiyetlerin keşfedilmesinde de etkili olmuştur. Yurtiçi ve yurtdışında defalarca ödüle layık görülen Asvânî 2011 yılında Foreign Policy adlı Amerikan dergisi tarafından belirlenen 100 dünya düşünürü listesinde ilk sırada yer almıştır. Danimarka, Fransa ve İtalya gibi pek çok Batı ülkesinde çok satanlar listesinde yer alan yazarın edebî ürünleri şunlardır: İmâratu Yakupyan (Yakûpyân Apartmanı, 2002), Evraku İsam Abdülâtî (İsam Abdülâtî'nin Kâğıtları, 1990), Ellezi İkterabe ve Reâ (Yaklaşan ve Gören, 1990), Cemiyetun Müntazırî ez-Zaîm (Liderini Bekleyen Topluluk, 1998), Nîrânû Sadiykatin (Dost Darbesi, 2004), Şikago (Şikago, 2007), Hel Nestehıkkû ed-Demokratiyye (Demokrasiyi Hak Ediyor Muyuz, 2011), Limaza Lâ Yesûru el-Misriyyûn (Mısırlılar Neden Ayaklanmıyor, 2010), Mısır Alâ Dekketi'l-İhtiyâtî (Mısır Yedek Kulübesinde, 2011), Nadi es-Seyyarati (Otomobil Kulübü, 2013), Keyfe Nasnau ed-Diktator (Nasıl Diktatör Yaratırız, 2014), İstibdat ve et-Tatarrufü'd-Dinî (Baskı ve Dinî Tutuculuk), ed-Demokratiyye Hiye el-Hallu (Çözüm Demokrasi, 2015) Cumhuriyye Kenne (Sahte Cumhuriyet 2018). Hayatı ve çalışmaları için ayrıca bkz. <https://www.arageek.com/bio/alaa-al-aswany>

³ Enver Sedat, Nasır dönemindeki sosyalist ekonomik sistemi Liberal sisteme kaydırma gayretiyle el-İnfîthâh (Açılış) adını verdiği, devletin ekonomideki rolünü azaltarak, özel sermayeyi ekonominin içine sokma ve ülkeye ithal ürünlerin girişini kolaylaştırma politikası izlemiştir. Yabancı bankaların Mısır'a dönmesi, yabancı yatırımcıların büyük bir özerklikle malzeme ithal edebilmesi, özel müteahhitlere Süveyş Kanalı boyundaki kentleri yeniden inşa etme imkânının tanınması bu dönemde olmuştur.

yaşam alanına dönüşmüştür. Apartmanın yönetiminden sorumlu Ermeni vekil kira gelirini İsviçre'de yaşayan Yakûpyân'ın mirasçılara gönderirken ölümünden sonra vekâleti devralan Fikrî Abdu's-Şehid, kiracılardan aldığı komisyonla kendisine de gelir elde etmeye başlamıştır.

İki oda kiralayıp birini banyo ve tuvalet olarak kullananların yanında daha yoksul aileler üç dört oda için ortak bir tuvalet oluşturma yoluna gitmiş, zamanla çatı katı minyatür bir Mısır mahallesine dönüşmüştür. Yalınayak koşturarak oynayan çocuklar, günlerini ev işleri, dedikodu, kısa süreli kavga ve bol muhabbetle geçiren kadınlar, ekmek peşinde evine yorgun dönen, tek eğlenceleri lezzetli yemek, tütün, bazen haşhaş ve seks olan erkeklerden oluşan çatı mahallesi, hâlâ Mısır'ın kalburüstünün ikametgâhı olan bina ile tezat teşkil etmektedir. Asvânî, Yakûpyân Apartmanı'ndaki tiplerle Mısır toplumunu betimlemede oldukça başarılıdır (el-Asvânî, 2005:24-25).

Romanda Tipler Üzerinden Sosyal Eleştiri Zemini

Alâ al-Asvânî, 1990'lı yıllarda Mısır toplum yapısını okuyucuya yansıttığı Yakûpyân Apartmanı (2002) adlı romanda seçtiği tiplerle homojen bir kadro oluşturmuştur. Okuyucu muhtelif statü ve tabakadan insanların yaşam tarzının hikâyeleştirildiği romanda, devletin 1952 devrim sonrası ideolojik ve kurumsal olarak yeniden yapılanmasına rağmen (Cleveland, 2008: 351)⁴ adaletsiz ve baskıcı tutumundan vaz geçmediğini, toplumun fakirlik, rüşvet ve fuhuş gibi toplumsal hastalıklardan hala mustarip olduğunu görür.

Roman Zekî ed-Desûkî Bey karakterinin tanıtılmasıyla başlar (el-Asvânî, 2005:9-15). Behler Pasajı'nda oturan Zekî Bey 1940 yılında Fransa'daki tahsilini bitirdikten sonra yerleştiği bu sokaktan hiç ayrılmamıştır. VEFD Partisi'nin temel direğini oluşturan ve birkaç kez başkanlık yapmış babası Abdulâl ed-Desûkî Paşa, 1952 Devrimi öncesi 5000 dönümlük serveti ile dönemin zenginlerinden sayılırken devrim sonrası yolsuzluk ithamıyla tutuklanmış, arazisi toprak reformu kapsamında köylülere dağıtılmıştır. Bu talihsizlikten nasibini alan Zekî Bey Yakûpyân Apartmanı'nda açtığı büroda iş yapamaz. Bütün gününü kahve içip gazete okuyarak, sevgilileriyle oynatarak geçiren Zekî Bey'in başarısızlığının tek sebebi devrim değildir. Aslında çalışmayı sevmediği gibi kadınlara olan düşkünlüğü evlenip yuva kurmasına da engel olmuştur. Evini dul kız kardeşiyle paylaştığı için âşıklarıyla büroda buluşur. Sosyal yardım derneğinde çalışan sevgilisini kıramadığı için işe aldığı Abbasharûn adındaki yardımcısı hayatındaki tüm detaylara hâkimdir. Randevu öncesi Zekî Bey'e B vitamini iğnesi enjekte etmek, ardından dilinin altındaki afyon parçasını eritirken yudumladığı, Hindistan ceviziyle tatlandırılmış kahve pişirmek, masanın üzerindeki Black Label viski şişesinin yanına büyük bir tabak salata, iki bardak ve ağzına kadar buz dolu şampanya kovanı yerleştirmek onun, kendisine söylenmeden yaptığı işler arasındadır (el-Asvânî, 2005:17).

Zekî Bey'in barda tanıştığı ve ikna edebilmek için bir ay uğraştığı sevgilisi Rebâb, büroda birlikte oldukları gece, kız kardeşi Devlet'in kıymetli yüzüğü de dâhil Zekî Bey'in neyi var neyi yoksa alıp gitmiş, kardeşinin kadınlara düşkünlüğünden rahatsız olan Devlet bu fırsatı değerlendirecek onu evden atmayı başarmıştır (el-Asvânî, 2005:88).

Mirasyedi Zekî Bey, devrim öncesi malî ve siyasî gücün devrim sonrası kaybettiği değeri simgelerken, yardımcısı Abbasharûn ve erkek kardeşi Melak, her durumdan istifade etmeyi beceren dalkavuk tiplerdendir. Maaşının yanı sıra büro alışverişinde Zekî Bey'i dolandırarak

⁴ Rejim 1961'den sonra bir dizi reform yapmış, Mısır'ın ekonomik gelişmesi için sosyalizmin benimsenmesi gerektiği kararı alarak yerli köklerine işaretle "Arap Sosyalizmi" ismini benimsemiştir.

aldığı paralarla gelirini artırma gayretinde olan Abbasharûn, İsa'ya dua etmeden uyumayan dindar bir Hristiyan'dır (el-Asvânî, 2005:39-40). Kısa boyu sıradan takım elbisesi, koca göbeğiyle rahatsız edici bir görüntüye sahip olan kardeşi Melak, gömlek dikim atölyesi olarak kullanmak için çatıda bir oda kiralamaya niyetlenir. Türlü hilelerle değerinden aşağı kiralayabildikleri odada ticarî faaliyetten rahatsız olan komşuların itirazına rağmen işe girişirler. Abbasharûn ve Melak'ın her türlü para kazanma yöntemine açık olan girişimci ruhları, Mısır'da geçim sıkıntısının halkın üzerindeki açık tesirini gösterir.

İngiliz istilasındaki Mısır'da her geçen yıl sayısı artan barların, devrim sonrası yasaklamalarla kalite ve sayısında düşüş yaşanmıştır. Varlıklarını restoran ya da kafe adı altında camları koyu renk boyanmış mekânlarda sürdüren bu yerler, rüşvetle ayakta kalmaya çalışırken artık eskiden olduğu gibi ucuz ve temiz de değildir. Ancak Yakûpyân Apartmanı'nın altındaki "Chez Xlous" barı istisnadır (el-Asvânî, 2005:49-51). Eşcinsellerin uğrak yeri olan bu barın müdâvimlerinden Hâtim Reşît, tanınmış bir gazeteci ve Kahire'de Fransızca olarak basılan Le Coire gazetesinin yazı işleri müdürüdür (el-Asvânî, 2005:54-55). Babası Doktor Reşît, Paris'teki eğitimi sırasında Seanette adında bir kadınla tanışmış, yoğun iş hayatları sebebiyle Mısır'a döndükten sonra hizmetkârların elinde büyüyen oğulları Hâtim'in onlardan biri olan İdris ile arkadaşlığı, eşcinsel yaşama adım atmasına neden olmuştur (el-Asvânî, 2005:105-106).

Hâtim düzensiz bir sürü ilişkiden sonra, askerlik görevi için Kahire'de bulunan Abd Rabbuh ile tanışmış, fakirliğinden istifade ederek onunla Yakûpyân Apartmanı'ndaki dairesinde düzenli olarak görüşmeye başlamıştır. Askerlikten sonra köyüne dönmemesi için ona Kahire'de bir büfe açan Hâtim, köydeki karısını çatı katındaki odalardan birine yerleştirmesi için onu ikna etmiştir. Abd Rabbuh'un karısı bu ilişkiden şüphelense de yaşadıkları fakir hayat durumu sessizce kabullenmesine neden olur. Rabbuh, küçük oğlu vefat ettiğinde Allah tarafından cezalandırıldığı düşüncesiyle ilişkisini bitirmek istemiş, buna razı olmayan Hâtim'i öfkelenerek öldürmüştür (el-Asvânî, 2005:334).

Yakûpyân Apartmanı kapıcısının oğlu Tâhâ, apartman sakinlerinin onu küçümseyen tavırlarına rağmen girdiği Polis Akademisi sınavından 89 puan almayı başarır. Arkadaşlık ettiği polislerden, varlıklı aile çocuklarının akademiye kabul edilmek için rüşvet verdiklerini öğrenen (el-Asvânî, 2005:27-28) Tâhâ, karakter mülakatı sınavında kapıcının oğlu olması nedeniyle başarısız olur. Durumu ifade etmek için Cumhurbaşkanı'na gönderdiği dilekçeye "şikâyetinin yersiz olduğu" cevabı verilmiştir.

Tâhâ, çatı sakinlerinden Buseyne ile yaşadığı aşk ilişkisinde de zor günler geçirmektedir. Ticaret lisesinden mezun olduktan sonra Polis Akademisi'ne gidecek olan Tâhâ ile evlenme hayalleri kuran Buseyne, babasının vefatından sonra çalışmak zorunda kalır (el-Asvânî, 2005:27). Patronun tacizine uğradığı için bıraktığı her iş sonrası annesi onu azarlamış, bütün bunlara rağmen çalışması gerektiğini söylemiştir. En son işe girdiği çamaşır dükkânında, baş başa kalmak için fırsat yaratan patronu Talâl Bey'in, para karşılığında kendisinden istifade etmesine alışır (el-Asvânî, 2005:65). Maaşını annesine verirken yaşadıklarını ima etmesine rağmen buna kulak asmaması, onu hayatın acımasızlığına karşı sertleştirir. Bütün bunlar Buseyne'yi Tâhâ'dan uzaklaştırmış, Tâhâ anlam veremediği bu durum karşısında yaşadığı çaresizlikle İslâmî Gençlik örgütüne sığınmıştır. Nasır rejiminin Müslüman Kardeşler'e karşı işlediği suçların ve İslâmî değerlerin konuşulduğu sohbetlere devam eden Tâhâ, cemaatin Enes b. Malik Camii'nde vaaz eden lideri Şeyh Şâkir ile tanışır.

Yazar romanda, 1952 darbesi sonrası toplumsal hayatı iyileştirmeye yönelik bir dizi reforma rağmen fakirliğin ahlaki değerler için hala belirleyici olduğuna işaret eder. Eşcinsel ilişkiye mecbur kalan Abd Rabbuh ve bunu bildiği halde ses çıkarmayan karısı, tacize uğramasına rağmen aynı iş yerinde çalışmaya devam eden Buseyne fakirlik kurbanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuya bir başka örnek Suât karakteridir (el-Asvânî, 2005:77). Kocasını Irak'a çalışmaya gidip geri dönmeyince küçük çocuğuyla bir başına kalan Suât, Hacı Muhammed Azzâm'la evlenmek zorunda kalır. İleri yaşına rağmen ikinci evliliğini yapan Azzâm, bu evliliği herkesten gizler. Küçük oğlundan uzakta Hacı Azzâm'ın Yakûpyân Apartmanı'nda tuttuğu daireden hiç dışarı çıkmadan, bütün gün üzerinde geceliğiyle Azzâm'ı bekleyen Suât, bu yaşantıya maddi imkânsızlığı nedeniyle katlanmaktadır. Hamile kaldığında çocuğunu aldırmaı reddeden Suât, yaptığı anlaşmayı bozduğu gerekçesiyle evde zorla kürtaj edildikten sonra boşanmaya mecbur bırakılır (el-Asvânî, 2005:250).

İlk gerçekçi romanların da ana temalarından biri olan fakirlik söz konusu romanda olduğu gibi 21. yüzyıl Mısır romanının da karşımıza çıkmaktadır.

Romanda Siyasî Eleştiri Zemini

Romanda siyasî eleştiri Irak Savaşı, seçim hileleri ve örgüt elemanlarına yapılan işkence ile sınırlıdır. İslâmî cemaatlerin devlet karşıtı söylemlerinin geniş yer tuttuğu romanda, örgütün yetiştirme kampı ve eylem planlarına da yer verilmiştir.

İslâmî örgüt lideri Şeyh Şâkir, iktidarın içki ve kumarı meşru gören tavrını ve seçim hilelerini eleştirdiği vaazlarında sosyalist ya da demokratik bir rejimle yerine şeri kanunlarla yönetilmek istediklerini söyler. Ona göre iktidar, Kuveyt'i özgürleştirmek adına Amerika ve Siyonistlerle iş birliği yaparken halk bunu fırsat bilerek İslâmî hareket önderliğinde Mısır hükûmetine karşı cephe alacaktır (Cleveland, 2008:417-425, 437-438, 581-584)⁵. Bu yüzden Şeyh

⁵ Nasır döneminde temel gıda maddelerine uygulanan sübvansiyonla fiyatların düşük tutulması devlete 1,5 milyar dolara mal oluyordu. IMF'nin uyarısıyla Enver Sedat'ın 1977 Ocak ayında bazı maddelerde sübvansiyonu azaltıp bazı maddelerden tamamen kaldırması halkın ayaklanmasına neden oldu. Asker 1952'den beri ilk kez sivilere karşı kullanıldı. Sübvansiyonu kaldıran Sedat'ın İsrail ile anlaşmaktan başka çaresi kalmamıştı. Mısır'ın 1978 yılında İsrail ile imzaladığı Camp David Antlaşması'nın bedeli Mısır'ın Arap Birliği'nden çıkarılması oldu. Ekonomik liberalleşmenin yararlananlarından çoğu cumhurbaşkanının akrabaları ve arkadaşlarıydı. Onların servetlerini göze batarcasına sergilemesi Mısır halkına durumun ne kadar kötü olduğunu hatırlatıyordu. Sedat'ın lüks düşkünlüğü kendisinden II. Faruk ya da Hidiv olarak söz edilmesine yol açıyordu. Nasır'ın sosyalizmi 1967'deki aşağılanmayı önleyememişti. Şimdi de Sedat'ın kapitalizmi teşvik etmesi ve Batı'ya yaslanması gözle görülür iyileştirme sağlamıyordu. Bu ortamda Müslüman Kardeşler'in yürüttüğü kampanyaya ek olarak el-Cihad ve el-Hicret gibi adlar taşıyan örgütler Sedat rejimini dinsiz olarak nitelendirip şeriata bağlı bir hükümet getirmenin gerekli olduğu çağrısında bulunuyorlardı. Sedat, 1981 Eylül ayında rejime karşı komplo kurduğu iddiasıyla 100'den fazla insanı tutuklatıp hapse attırdı. Sedat'ın 1981'de el-Cihad örgütüyle ilişkili bir militan tarafından öldürülmesi üzerine yerine Hüsnü Mübarek geçti. Uzun süre iktidarda kalmayı becerebilen Mübarek'in hedefi siyasî ve ekonomik alanda libelleştiği görüntüsü vererek rejimin ayakta durmasını sağlamaktı. 1984 seçimleri 1952'den beri yapılan en şeffaf seçimlerdi. VEFD partisi adaylarının seçime katılmasına izin verildi. VEFD parlamentonun en büyük muhalefet partisi oldu. Ancak hükümet 1984'ten sonra muhalefetin siyasî faaliyetlerine sıkı denetim getirdi. Hükümet, kendi adaylarının kazanması için seçim hileleri dâhil elinden geleni yaptı. Mübarek, Sedat'ın karma kamu sektörü/özel sektör ekonomisini sürdürüp ABD ve IMF'nin ekonomik özelleştirmeyi hızlandırma baskılarına karşı direndi. Toplumda varlıklı özel sektör ve devlet bürokrasisinin üst kademesindekilerle çalışma koşulları kötüleşen devlet memurları arasındaki mesafe açılınca memurların rüşvetle gelirlerini arttırması normal oldu. Bütün bunlar rejime duyulan kuşkuyla arttırdı. En güçlü muhalefet İslâmî örgütlerden geliyordu. Mübarek'in ABD ile kurduğu yoğun ilişkiler sayesinde alacağı ekonomik yardımı koruma gayreti, Ortadoğu problemlerine çekimser kalması, Mısır'ın bölgede statüsünün küçülmesine neden oluyordu. Ancak Mübarek sabırlı diplomasisi sayesinde 1989'da Arap Birliği'ne tekrar alındı. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali uluslararası bir boyut kazanarak Körfez Savaşı'nı başlattı ve ABD liderliğindeki koalisyon silahlı güçleri Irak'ı harap ettiler. Bu müdahale, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve

Şâkir, savaş öncesi İslâmî cemaatleri tahrik ederek onlara zarar vermeyi planlayan rejimin oyununa gelmemeleri için öğrencileri uyarır (el-Asvânî, 2005:130-137).

Tâhâ, Buseyne ile arasındaki açmazdan Şeyh Şâkir'in öğretileriyle kurtulmaya çalışırken (el-Asvânî, 2005:161-162), Irak Savaşı'nı protesto etmek için yapılan öğrenci eylemlerinde hükümet güçlerinin elinden kurtulmayı başarsa da eylem gecesi evinde tutuklanarak, işkenceye maruz kalır.(el-Asvânî, 2005:202, 214). Tecavüze uğrayan, dayak yiyen, "Ben kadını" diye avazı çıktığı kadar bağırması istenen Tâhâ'nın, hapisten çıktığında artık tek gayesi, kendisine bunu yapanlardan öç almaktır. Mısır tarihinde rejimin muhalifleri susturmak için güç kullanması, hapishanede işkence ederek haysiyet ve onur kırıcı eylemlerde bulunması gerçekçi romanların ortak eleştirisidir.

Şeyh Şâkir'in yönlendirmesiyle militan kampına yerleşen (el-Asvânî, 2005:288-290) Tâhâ, kampta şehit eşiyle evlendirilir (el-Asvânî, 2005:310). Hapishanede kendisine eziyet edenlerden öc alacağı günü beklerken, görevlendirildiği bir eylemde şehit olur (el-Asvânî, 2005:343).

Modern Mısır Edebiyatında toplumcu gerçekçi romanların eleştiri unsurlarından biri olan siyasî hayat ve sözde demokrasi, Asvânî'nin bu romanı için de geçerlidir. Asvânî, Hacı Muhammed Azzâm karakteriyle ideolojiye yandaş, zengin bir tüccarı eleştirirken milletvekili seçimlerinde adaylardan rüşvet alarak seçimleri koordine eden Milliyetçi Parti sekreteri Kemâl el- Fûlî karakteriyle iktidarı eleştirir (el-Asvânî, 2005:114-118).

Hacı Muhammed Azzâm, Kemal el- Fûlî'ye yüksek miktarda para vererek muhalif aday hakkında çıkardığı asılsız haberlerle hezimete uğramasını sağlar. Böylece milletvekili seçilen Azzâm makamının tanıdığı fırsatlarla zenginliğini arttırmak isterken, iktidarın kazandığı paradan pay istemesi gerçeğiyle baş etmeye çalışır (el-Asvânî, 2005:300).

Sonuç

Modern Mısır Edebiyatında gerçekçi roman yazarlarından Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Necîp Mahfûz 1917 yılından 1960'lı yıllara kadar toplumsal yapıyı sosyal ve siyasî zeminde betimledikleri romanlarıyla, Mısır'ın İngiltere vesayetinden kurtuluş mücadelesini ve yerel yö-

Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda uluslararası güç dengesinde değişimde mümkün olmuştur. ABD'nin Irak'ın Suudi Arabistan'a muhtemel saldırısına karşı koruma amacıyla Körfez dışındaki ülkelerden Çöl Kalkanı'nı destekleme çağrısına Suriye ve Mısır katıldı. Her iki devlet de bu davranışları sebebiyle ödüllendirildiler. Her türlü yaptırıma rağmen Irak'ın Kuveyt'te kalma ısrarı üzerine Çöl Kalkanı, Çöl Fırtınası operasyonuna dönüştü. 16 Ocak 1991'de Irak'a karşı hava saldırısı başladı. 42 gün ve gece devam eden hava harekâtının ardından 100 saat süren kara harekâtı sonunda 27 Şubat 1991'de Kuveyt kurtarıldı. Mısır, Körfez Savaşı'nda aldığı yardımla borçlarının bir kısmını silse de Mübarek hükümetinin ekonomik performansı başarısız kalmıştı. 1999'da cumhurbaşkanı olarak dördüncü altı yıllık dönemi istemiş ve rejime otoriter görüntü vermiştir. Ekonomik durgunluk, siyasî baskı ve yolsuzluklara karşı Mısırlıların tepkisi İslâmî militanlık akımı şeklinde olmuştur. Ancak 1990'lı yılların İslâmî hareketi 70'li yılların İslâmî hareketlerinden aşırı şiddet yanlısı tutumla ayrılmaktadır. Bunun sebebi 70'li yıllarda İslâmî hareketin omurgasını orta sınıf ve üniversite mezunları oluştururken 90'lı yılların radikalleri kırsal kesimden, varoşlardan, gecekondu mahallelerinden gelen ezilmişlerden oluşmaktaydı. Mübarek hükümetinin radikal tehdiye karşılığı hukuka ve insan haklarına riayet etmeksizin devlet şiddeti uygulama şeklinde oldu. 1990larda yaklaşık 100 sivil, askerî mahkemelerce ölüme mahkûm edildi ve binlercesi gözaltında tutuldu. "Radikal tutuma karşı Mısır'da ivme kazanan bir diğer İslâmî hareketin faaliyetleri çağdaş toplumsal ve ekonomik koşullarda İslâmiyet'in gerekliliğini göstermek ve ima yoluyla rejimin bu koşullara karşı yetersizliğini ortaya çıkarmaktı." İlmî İslâmcıları meslek gruplarında hâkimiyet için kazanmışlar, doğrudan denetim dışındaki İslâmî okullar ve özel camilerde faaliyet göstermişlerdir. Ancak rejimin ılımlı İslâmcılara da tepkisi aynı olmuş, bu halkla arasının daha fazla açılması ile sonuçlanmıştır. Mısır'ın 1936 yılından 1952'ye kadar dış güçler, 1952 yılından sonra başarısız yerel yönetimlerin iktidarının devamı için uyguladığı siyasî ve ekonomik programların neticesi olarak mahkûm olduğu fakirlik ve tabakalaşma, toplumda manevî ve ahlâkî değerler üzerinde etkisini daha da artırmıştır

neticilerine kavuşma serüvenini hikâyeleştirirken, dönemin başat sorunsalı ve başat tiplerine dair önemli ipuçları vermişlerdir. Aynı çizgide, tarihî seyri hikâyeleştirmeye devam eden Asvânî, devrim sonrası Mısır toplumsalını betimlediği söz konusu romanıyla, toplumsal yapıya ışık tutmaya devam etmiş ve bu zincirin bir halkası olmuştur.

1990'lı yıllarda Yakûpyân Apartmanı sakinleriyle fotoğrafı çekilen Mısır'da, devrim sonrası toplumsal yapıyı iyileştirmeye yönelik bir dizi reforma rağmen, varlığı devam eden rüşvet, fuhuş, yolsuzluk, adaletsizlik gibi birçok sorunsalın yanında, İslâmî örgütlerin bu ortamda çözüm arayışları, devletin baskıcı tutumu ve Mısır halkının öğrenilmiş çaresizliği birbiri içine girmiş hikâyelerle sunulmuştur. Mısır Baharı ile yenilmeye çalışılan bu çaresizlik, tabanda, fakirlik kıskacında demokrasi arayışından feragat eden halk ile tavanda, sahip olduğu refahtan mahrum kalmamak için göze aldığı zulümden vazgeçmeyen ideoloji ve yandaşları arasında sabitlenmiştir.

Sosyal eleştiri zeminini fakirliğin oluşturduğu romanda, 1952 Devrimi sonrası siyasî yapıdaki değişimin sosyal yapıda beklenen gelişmeyi sağlayamaması vurgulanmıştır. Bir Ortadoğu ülkesi olan Mısır'ın demokratik yapılanmasına engel teşkil eden dış etkenlerin yanında, dâhili nedenlerden biri kabul edebileceğimiz seçim hileleri de yazarın eleştiri hedefleri arasındadır.

Fakirliğin ahlaki değerlere etkisine, cinsel istismara sesini çıkaramayan Buseyne ve Hâtîm'in hikâyeleriyle kendinden yaşça büyük bir adamın ikinci eşi olarak gizli bir hayat yaşamaya razı olan Suât'ın hikâyesi örnek teşkil etmektedir. 1952 Devrimi sonrası, Mısır liberal ekonomiye evrilene kadar varlığını hissettiren orta tabakanın şehirleşmede yaşadığı sıkıntılar, Yakupyân Apartmanı'nın yeni sakinleri ve çatı katı kiracılarıyla betimlenmiş, uyum sorunlarının hikâye edildiği sayfalar göç olgusuna malzeme teşkil etmiştir.

Siyasî yapıdaki dönüşüme rağmen kurumsal yapılarda yaşanan liyakatsizlik ve rüşvet, Tahir karakteriyle sembolize edilirken yaşadığı hukuksuzluğu illegal platformda giderme çabası romanın eleştir hedefleri arasındadır. Asvânî buradan hareketle Mısır'da denge unsuru olarak kullanılan, zaman zaman faaliyetlerine göz yumulup zaman zaman baskı ve şiddetle sindirilmeye çalışılan İslâmî örgütleri de eleştirmiştir.

Edebî eserlerin sosyolojiye veri sağlamadaki başarısına işaret etmek için bir vesile olan çalışma, Mısır toplum yapısına, dinamiklerine, hikâye edildiği dönemdeki başat sorunsal ve tiplerine işaretlerle bu ilişkiyi ortaya koyma çabasıdır.

Değişirken değiştiren edebiyat kendisine malzeme olan toplumu gelenek, dinî ve millî normlar, yeni kazanımlar cephesinde analiz ederken, buna istekli yazarların kaleminde onu yeniden inşa etmek için fırsat yaratacaktır.

KAYNAKLAR

- Allen, Roger. (1982). *The Arabic Novel a Historical and Critical Introduction*, New York: Syracuse University Press.
- Aselî, Süreyya. (1995). *Edebû Abdurrahmân eş-Şarkâvî*, Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Amme li'l-Kitab.
- Asvani, Ala El. (2016). *Yakupyân Apartmanı*, Çev. Avi Pardo, İstanbul: Maya Kitap.

Cleveland, William L. (2008). Modern Orta Doğu Tarihi, İstanbul: Agora Kitaplığı.

el-Asvânî, Alâ. (2005). İmâratu Yakûpyân, Kahire: Mektebetu Medbûlî.

Erişim tarihi: 20.01.2020. <https://www.arageek.com/bio/alaa-al-aswany>